

Січень

Рік розпочався з ланчу.

Ми добре знали, що новорічний вечір, з усіма його одинадцятигодинними надмірами й нездійсненими обітницями, нас гнітитиме силуваною радісністю й опівнічними тостами та поцілунками. А тому, коли ми почули, що в селі Лакост за кілька миль від нас господар «Ле-Сіміан» пропонує своїй люб'язній клієнтурі ланч на шість страв з рожевим шампанським, нам здалося, що це значно веселіший спосіб розпочати нові дванадцять місяців.

До 12:30 невеликий ресторан з кам'яними стінами був заповнений. Подекуди було видно солідні животи — цілі родини, чия *embonpoint*¹ постала через старанне просиджування за столом протягом двох-трьох годин і невідступне додержання улюбленого французького ритуалу. Господар ресторану, чоловік, що якимось чином опанував мистецтво плинної ходи, попри вельми огрядну статуру, одягнув з нагоди того дня оксамитовий жакет і краватку-метелика. Його вуса, лискучі від бріоліну, пристрасно дрижали, коли він диригував над меню: фуа-гра, омаровий мус, запечена яловичина *en croûte*², салати, заправлені прованською

¹ Тілистість, огрядність (фр.).

² Зі скоринкою (фр.).

олією, добірні сири, навдивовижу легкі десерти, *digestifs*¹. За кожним столом господар виконував справжню гастрономічну симфонію, цілуючи кінчики пальців так часто, аж намозолив губи.

Пролунало останнє *bon appétit*², і товариська, майже непорушна тиша залягла в ресторані після того, як їжі нарешті віддали належну увагу. Сидячи за столом, ми з дружиною згадували свої попередні Нові роки, які нам здебільшого довелося зустрічати під густо захмареним англійським небом. Сонячне світло і ясну блакить над головою було непросто пов'язати з першим січня, але, як раз у раз нам повторювали всі, тут це річ звичайна. Ми-бо, зрештою, у Провансі.

Ми бували тут раніше як туристи, що на два чи три тижні приїжджали щороку за справжнім теплом та яскравим світлом. І щоразу, коли їхали — з облупленими носами й жалем на серці, — ми обіцяли собі, що одного дня тут житимемо. Ми говорили про це кожної довгої сірої зими та вологого зеленого літа, з непереборною тугою дивилися на фотографії сільських ринків і виноградників, мріяли про те, як нас будитиме сонце, зазираючи у вікно спальні. І тепер, здивувавши навіть себе, ми саме так і вчинили. Вирішили остаточно та придбали дім, пішли на курси французької, попрощалися з усіма, переправили морем двох своїх собак і зажили емігрантським життям.

Урешті-решт усе це сталося швидко — майже імпульсивно — завдяки будинку. Ми побачили його одного дня і вже перед вечерею подумки туди переїхали.

Його зведено над сільською дорогою, що пролягає між двома середньовічними гірськими селами Менерб і Бонье, у самому

¹ Дижестив (*фр.*) — лікери або інші міцні напої, які подають після їжі для покращення травлення.

² Смачного (*фр.*).

кінці пугівця, оброслого вишнями й виноградом. Це *mas*¹, збудований з місцевого каменю, що за дві сотні років під вітром і сонцем набув проміжної барви, щось середнє між блідо-медовим і блідо-сірим. Він з'явився у XVIII столітті з однією лише кімнатою і, як годиться сільськогосподарським спорудам, безладно розширювався, щоб умістити дітей, бабусь, кіз та реманент, поки не виріс нетиповим триповерховим будинком. Від нього просто віяло міцністю. Спіральні сходи, які підносилися з винного *cave*² аж на верхній поверх, були вирізані з масивних кам'яних плит. Стіни (декотрі з метр завтовшки) зведено так, щоб вони витримували містраль — вітер, який, подекують, може відірвати вуха в осла. До затилля будинку прилягало обгороджене подвір'я, а далі — басейн з білосніжного білого каменя. Там було три джерела, росли стрункі зелені кипариси, живоплоти з розмарину та гігантське мигдалеве дерево. І коли ми побачили дерев'яні віконниці, напівзачинені, як сонні повіки під полуденним сонцем, то більше опиратися не могли.

Також він був убезпечений — як лише можна убезпечити будинок — від повзучих жажіть нової забудови. Французи мають схильність зводити *jolies villas*³ повсюди, де дають на це змогу будівельні норми, а іноді й там, де не дають, зокрема в місцевостях ще не зіпсутих, серед прекрасних сільських краєвидів. Ми бачили, як їх потворні форми хутко обростають старе ринкове місто Апт — це коробки, збудовані з того особливого роду мертвотно-рожевого цементу, що залишається мертвотним, хоч скільки дощу вилле на нього негода. Сільську місцевість у Франції зовсім не скрізь можна вважати безпечною, якщо

¹ Сільський будинок на півдні Франції (*фр.*).

² Льох (*фр.*).

³ Чудові вілли (*фр.*).

її не захищено офіційно, і **одна з** величезних принад цього дому полягала в тому, що **його** введено в межах національного парку, священної французької спадщини, яка недосяжна для бетономішалок.

Гори Люберон підносяться **відразу** за будинком на висоту майже 3500 футів¹ і **тягнуться** глибокими складками майже на 40 миль² із заходу на **схід**. Кедри, сосни й карликовий дуб вкривають їх вічною зеленню, а також правлять за прихисток для кабанів, кроликів і дичини. Дикі квіти, чебрець, лаванда та гриби ростуть між скелями **під** деревами, а із самої вершини ясного дня видно Альпи **Верного** Провансу з одного боку і Середземне море — з другого. **Більшу** частину року можна йти вісім чи дев'ять годин і не побачити жодної машини чи людини. По суті, наш задвірковий сад **розкидається** ще на 247 000 акрів³ далі — справжній рай для **собак** і незнищенна барикада, що захищає від нападу нежданих **сусідів** з тилу.

Сусіди, як виявилось, у **селівають** таку вагу, про яку в містах навіть не уявляють. Ви **можете** прожити роки у квартирі в Лондоні чи Нью-Йорку, **слухати** не перемовившись із людьми, що мешкають за шість **дюймів**⁴ від вас, по той бік стіни. У селі, де найближчий до вас **двістоїть** за сотні ярдів⁵, сусіди є невід'ємною частиною вашого **життя**, і так само ви — їхнього. А якщо ви іноземці, а тому **не такі**, як усі, то до вас придивляються з іще більшим інтересом. **І** якщо, на додачу, ви дістаєте в спадщину довготривалу й **делікатну** сільськогосподарську

¹ Один фут дорівнює 0,3048 м.
² Одна миля дорівнює 1,609 км.
³ Один акр дорівнює 4047 м².
⁴ Один дюйм дорівнює 2,54 см.
⁵ Один ярд дорівнює 91,44 см.

угоду, то досить швидко усвідомите, що від ваших уподобань та рішень залежить добробут іншої сім'ї.

Нас познайомило із сусідами подружжя, у котрого ми придбали дім, під час п'ятигодинного обіду, що відбувся в атмосфері щирої взаємної доброзичливості й майже цілковитого браку розуміння з нашого боку. Говорили французькою мовою, але не тою, яку ми вивчали з підручників і слухали на касетах. То було багате, соковите патуа¹, що зароджувалося десь у глибині горла й проходило, шифруючись, крізь носові канали, перш ніж стати мовою. Напівзнайомі звуки можна було тьмаво розпізнати як слова, що впливли з круговертей і чорторіїв прованської мови: *demain*² перетворювалося на *demang*, *vin*³ — на *vang*, *maison*⁴ — на *mesong*. І саме собою це не становило б проблеми, якби слова вимовляли у звичайному розмовному темпі й без подальшого прикрашання; однак їх випалювали, як із кулемета, часто додаючи насамкінець додатковий голосний на удачу. І якщо вам пропонували хліба, то це невинне питання з першої сторінки «Французької для початківців» оберталось в щось суцільне й гугняве. *Encore dupanga?*⁵

На щастя для нас, гарний гумор і приязність наших сусідів були очевидні навіть тоді, коли те, що вони говорили, було сховане за сімома печатями. Анрієтт — смаглява гарна жінка, з негасною усмішкою, яка із запалом справжнього спринтера бажала дістатися фінішу кожного речення, встановивши

¹ Від *фр. patois* — мова або діалект, що є нестандартизованим варіантом певної офіційної мовної системи, а у Франції також інколи становить маркер соціального розрізнення як мову простих сільських мешканців.

² Завтра (*фр.*).

³ Вино (*фр.*).

⁴ Будинок (*фр.*).

⁵ Ще хліба? (*Фр.*)

черговий рекорд. Її чоловік Фостен (або Фостанг — не один тиждень ми вважали, що його ім'я вимовляють саме так) — великий і лагідний, з неквапними рухами, відносно повільний у словах. Він народився в долині, прожив у долині й так само помре в долині. Його батько Пеппе Андре, що жив поряд з ним, застрелив свого останнього кабана у вісімдесят і відмовився від полювання, щоб сісти на велосипед. Двічі на тиждень він крутив педалі, прямуючи в село по продукти й плитки. То справді була щаслива сім'я.

Однак вони мали щодо нас одну тривогу — не тільки як суїди, але також як майбутні партнери, — і крізь випари *marc*¹ та чорного тютюну й іще густішу імлу вимови ми таки дісталися суті цієї тривоги.

Шість акрів землі, які ми придбали разом з домом, здебільшого були засаджені виноградом, що його роками доглядали відповідно до традиційної системи *metayage*²: власник землі оплачує витрати на закупівлю нової виноградної лози та добрив, тимчасом як фермер обтинає, поливає і збирає врожай. Наприкінці сезону фермер забирає дві третини прибутку, а власник — одну. Якщо майно переходить в інші руки, угоду мають переглянути, і саме це турбувало Фостена. Усі знали, що чимало маєтків у Любероні купували як *residences secondaires*³, а потім користувалися ними на свята та для розваг, перетворивши добру сільськогосподарську землю на вишукані сади. Траплялися навіть випадки справжнього богохульства, коли лозу викопували, щоб звільнити місце під тенісні корти. Тенісні корти! Фостен зневірливо знизував плечима, заводячи очі під лоба, коли зважував саму лише думку

¹ Горілка з виноградних вичавок або алкогольний напій міцністю 40–50°.

² Скіпщина (фр.).

³ Заміські будинки (фр.).

про те, що безцінну лозу можна обміняти на чудернацьку втіху ганятися за м'ячиком серед спеки.

Він даремно тривожився. Ми любили виноградну лозу: її впорядковану постійність на тлі широкої гори; любили, як вона оберталася спершу з ясно-зеленої в темно-зелену, а тоді жовту й червону, коли наставала весна, а згодом літо й осінь; любили синій дим у сезон обтинання, коли спалювали зрізані гілки; любили стовпці, що стирчали на голих полях улітку, — усе це мушало бути там. А тенісні корти й ландшафтні сади — ні. (І якщо вже на те пішло, то наш басейн теж не любили, але він принаймні збудований не на винограднику.) Крім того, у нас буде вино. Ми мали змогу взяти свій заробіток пляшками або готівкою, і в пересічний рік наша частка врожаю становитиме майже тисячу літрів червоного і рожевого. Так заповзято, як лише могли своєю невпевненою французькою, ми сказали Фостенові, що з неабиякою втіхою продовжимо попередню угоду. Він засяяв. Побачив, що ми добре поладнаємо. І навіть одного дня будемо здатні розмовляти одне з одним.

Господар «Ле-Сіміан» побажав нам щасливого Нового року та спинився у дверях, коли ми стояли на вузькій вуличці, кліпаючи очима на сонці.

— Незле, еге ж? — звернувся він, широко махнувши вбраною в оксамит рукою: показував на село, руїни шато Маркіза де Сада, що височіли над нами, навколишній гірський краєвид і ясне, чисте небо. То був невимушений і водночас власницький жест людини, що показує закуток особистого маєтку.

— Вам пощастило жити в Провансі.

Таки справді, подумали ми, пощастило. Якщо це зима, то навіщо нам добра купа речей — чобіт, пальт і товстелезних

светрів, — які ми привезли з Англії на випадок негоди? Ми поїхали додому, зігріті й ситі, сперечаючись, коли цього року зможемо вперше поплавати, і самовдоволено співчуваючи нещасним душам із суворіших країв, де наступає справжня зима.

Тим часом, десь за тисячу миль на північ, вітер, народжений у Сибіру, набирає сили перед останнім відтинком своєї подорожі. Ми чули розповіді про містраль. Від нього божеволіли люди й так само тварини. Він був відтяжливою обставиною в насильницьких злочинах. Він дув п'ятнадцять днів, викорінюючи дерева, перевертаючи машини, трошачи вікна, кидаючи стареньких леді в канаву, розколюючи телеграфні стовпи, стогнучи по оселях як холодний і зловісний дух, спричиняючи *la grippe*¹, домашні сварки, прогули, зубний біль, мігрень, — усі проблеми в Провансі, які годі було ставити за вину політикам, пояснювали цією *sâcre*² причиною, яку провансальці обговорювали зі своєю рідною мазохістичною гордістю.

Типове галльське перебільшення, думали собі ми. Якщо їм доведеться пережити буревій, що дують з Ла-Маншу й підносять дощ так сильно, що він б'є в лице майже горизонтально, то, може, тоді дізнаються, що таке справжній вітер. Ми слухали їхні історії та, щоб догодити оповідачам, старалися на вигляд бути враженими.

І саме тому ми не приготувались як належить, коли перший містраль року примчав, завиваючи, з Ронської долини, звернув ліворуч і хляснув у західний бік будинку з такою силою, що черепиця посипалася в басейн, а із завіс зірвалося вікно, яке недбало залишили відчиненим. За одну добу температура

¹ Грип (фр.).

² Сакральний (фр.).

знизилася на двадцять градусів. Вона опустилася до нуля, а тоді до мінус шести. Заміри в Марселі свідчили, що швидкість вітру сягала 180 кілометрів на годину. Моя жінка куховарила в пальті. Я пробував друкувати в рукавичках. Ми перестали говорити про перше купання і з тугою згадували про центральне опалення. А тоді одного ранку почули тріск, наче ламаються гілки, — це наші труби розривалися одна за одною під тиском замерзлої за ніч води.

Вони звисали зі стіни, розбухлі й забиті льодом, а мосьє Менікуччі вивчав їх оком професійного водогінника.

— *Oh là là!*, — сказав він. — *Oh là là.*

Він обернувся до свого юного учня, до якого звертався тільки як *jeune homme*² або *jeune*³. Голі труби. Без ізоляції. Водогін, як на Лазуровому березі. У Каннах, у Ніцці вони б згодилися, але тут...

Майстер осудливо крикнув і пригрозив пальцем перед носом *jeune*, щоб підкреслити різницю між м'якими зимами узбережжя й кусючим холодом, який ударив тепер, і натяг свій вовняний капор аж на вуха. Низький та присадистий, він удався у водогінника, як розповідь сам чоловік, тому що міг протиснутись у звужений простір, недоступний незграбнішим чоловікам. Коли ми чекали, поки *jeune* встановить паяльну лампу, мосьє Менікуччі прочитав першу з низки лекцій і вибраних *pensées*⁴, які я слухатиму із чимраз більшою втіхою протягом цілого року. Сьогодні на нас чекала геофізична дисертація про дедалі суворіші прованські зими.

¹ Нічого собі! (Фр.)

² Молодик (фр.).

³ Юнак (фр.).

⁴ Роздуми (фр.).